

دانشگاه سمنان

دانشکده علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان

سبک شناسی شعر پروین اعتصامی

استاد راهنما :

دکتر حسن طباطبایی

استاد مشاور :

دکتر ناصر رحیمی

پژوهشگر :

مریم اردوست

مهر ۱۳۸۹

پروردگارا

هرگز غافل نبوده ایم ز یاد تو

یا گفته ایم نام تو را

یا نوشته ایم

تقدیم به عزیزانم :

به پدر و مادرگرامیم به پاس بذل محبت که لحظه های پویایی و صعود و فرازم زا زهین فداکاری
ایشان هستیم وهمچنین به برادرانم و خواهرانم به ویژه دو خواهر مهربانم صدیقه و طیبه عبدوست به
خاطر زحمات بیدریغشان .

تقدیر و تشکر

ستایش خداوندی را سزاست که عشق به اموختن را در انسانها به ودیعت نهاد و او را شاکرم که در این راه یاریم نمود و هم از او مدد می جویم که در عمل به اموخته هایم ، راه صواب بیویم . و با سپاس فراوان از زحمات بی شائبه جناب آقای دکتر حسن طباطبایی مدیر محترم گروه زبان و ادبیات فارسی و راهنمای تحقیق و جناب آقای دکتر ناصر رحیمی استاد محترم مشاور که سهم ویژه ای در تدوین این پایان نامه به عهده داشتند .همچنین از اساتید محترم و بزرگوار دکتر عصمت اسماعیلی و آقایان دکتر علی محمد شاه شنی ، دکتر عبدالله حسن زاده میرعلی ، دکتر دماوندی و دکتر حسن اکبری که مخلصانه ما حاصل تجارب گرانبهای خود در طول تحصیل در اختیار این جانب قرار داده اند قدردانی می نمایم

فهرست مطالب

	چکیده
	۱
۲	فصل اول: کلیات تحقیق
۳	مقدمه
۴	۱-۲- بیان مسئله
۴	۱-۳- اهداف تحقیق
۴	۱-۴- پرسش های تحقیق
۴	۱-۵- فرضیه های تحقیق
۴	۱-۶- استفاده کنندگان از تحقیق
۵	۱-۷- نوع تحقیق
۵	۱-۸- روش تحلیل اطلاعات
۵	۱-۹- پیشینه تحقیق
۱۰	فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق
۱۱	۲-۲- بررسی تعاریف سبک
۱۴	۲-۲- مفاهیم سبک
۱۴	۲-۲- عوامل سبک ساز
۱۵	۲-۳- علت تحول سبک
۱۵	۲-۴- نوع سبک
۱۸	۲-۵- سبک و سبک شنسی در ایران

۲۲	فصل سوم : نگاهی به زندگی و شخصیت پروین
۲۳	۳-۱- زندگی نامه پروین اعتصامی
۲۷	۳-۲- عوامل شوفایی اندیشه پروین
۲۹	۳-۳- شریط سیاسی و اجتماعی عصر پروین
۳۰	۳-۴- نگرشی به شخصیت دینی و اخلاقی پروین
۳۳	۳-۵- نگاهی گذرابه دیوان پروین
۳۶	۳-۶- پروین از منظر بزرگان
۳۸	فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها
۳۹	۴-۱- تاثیر پذیری پروین از شعرای پیشین
۵۶	۴-۲- بررسی ویژگی های سبکی قصاید و قطعات و مثنویات
۱۲۹	۴-۳- نگاهی به قطعات و مثنوی های پروین
۱۳۷	۴-۴- بررسی ویژگی های سبکی غزلیات و مسمط های پروین
۱۴۴	فصل پنجم نتیجه گیری
۱۴۹	منابع و ماخذ
۱۵۷	چکیده انگلیسی

چکیده

در این پژوهش کوشش شده که اشعار پروین اعتصامی از دیدگاه سبک شناسی مورد بررسی قرارگیرد. در این راستا، پس از بیان کلیاتی درباره سبک، انواع و ادوار آن و مروری اجمالی به زندگی و اوضاع و احوال اجتماعی و سیاسی دوران شاعر، دیوان وی از سه دیدگاه زبانی، بلاغی و فکری مورد بررسی قرار گرفته است. حاصل این پژوهش مؤید این نکته است که اشعار پروین به شیوه ای هنرمندانه در حوزه ادبیات تعلیمی سروده شده است و مرزنشین دو قلمرو سنت و تجدد است. در قلمرو سنت نشان از تأثیر پذیری از سبک خراسانی و عراقی دارد، اما محتوای اشعار و زبان ساده قطعات و مثنویها که همسو با زبان امروز است، نشان دهنده رویکرد پروین به تجدد و نوآوری است و این تلفیق، سبک بدیع و خاص او را رقم زده است.

واژگان کلیدی: پروین اعتصامی، سبک شناسی، شعر معاصر، سبک خراسانی، سبک عراقی

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

سرزمین ایران برای قرون متمادی، به عنوان مهد شعر و ادب شناخته شده است. شعر شاعرانی چون فردوسی، سعدی، حافظ، مولانا و... نه تنها در ایران رواج کامل دارد، بلکه خارج از قلمرو مرزهای ایران را درنوردیده است. در عرصه تاریخ ادبیات کشورمان، گاه زنانی ظهور کرده اند و آثاری از خود بر جای نهاده اند، که ظهور و درخشش آنان تداومی نداشته است. البته در این عرصه، بزرگ زنانی هم به چشم می‌خورند که شایسته و درخور تأمل هستند. از آن میان، پروین اعتصامی از جایگاه خاصی برخوردار است. او شاعری یگانه و سخنوری بی‌همتاست که توانست اشعاری ماندگار از خود برجاگذارد. این شاعرنامدار از جمله شاعرانی است که استعداد و ذوق شاعرانه خود را درسروند اشعاری به شیوه کلاسیک و طرز شاعران و گویندگان پیشین به منصف ظهور رسانیده است. با مروری کوتاه به آثار نگاشته شده درباره این شاعرگرانقدر، به رغم آن که کارنامه ای پربار پیش روی ما گشوده می‌شود، اما هم‌چنان بررسی دیوان شعرهای او از دیدگاه سبک‌شناسی، به شکل جدی دنبال نشده است. در این پایان‌نامه کوشش شده است که شعرهای این شاعرگران سنگ‌معاصر، از سه دیدگاه زبانی، فکری و بلاغی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

۱-۱- بیان مسأله

سبک‌شناسی دانش نوینی است که به معنی دقیق و علمی آن، از شعبه‌های زبان‌شناسی به شمار می‌رود. بررسی مفاهیم سبک و سبک‌شناسی آثار شعرا و نویسندگان از آن جهت اهمیت دارد که بدون توجه به این مفاهیم، تاریخ ادبیات ما تنها به بیان زندگی‌نامه و صورت‌اسامی آثار هنرمندان ختم خواهد شد و تحلیل آثار، طبقه‌بندی و مقایسه آنها، دریافت شباهتها و تفاوت‌های میان آثار و تأثیرهایی که شعرا و نویسندگان از معاصرین یا پیشینیان خود گرفته اند نادیده گرفته می‌شود.

بدین جهت این تحقیق برآن است که اشعار پروین اعتصامی را از منظر سبک شناسی ، مورد بررسی و تحلیل قرار دهد .

۲-۱- اهداف تحقیق

هدف از انجام این تحقیق را می توان در موارد زیر خلاصه کرد :

- ۱) شناخت بیشتر علم سبک شناسی و بیان دیدگاهها و روشهای نگرش دانشمندان این حوزه .
- ۲) انتخاب پاره ای از روشها و دیدگاههای سبک شناسی و سنجش شعر پروین بر اساس آنها .
- ۳) شناساندن قدر بلند این شاعر بزرگ و کم نظیر معاصر ایران .

۳-۱- پرسش های تحقیق

- ۱) برخورداری پروین از پدری شاعر و فرهیخته و محیط ادبی و علمی خانوادگی او در کودکی و جوانی چه اندازه در تربیت شاعری او تأثیر داشته است ؟
- ۲) عناصر زبانی و ادبی نو چه قدر در اشعار پروین مجال بروز و ظهور یافته اند ؟
- ۳) عوامل سازنده سبک ویژه پروین کدامند ؟

۴-۱- فرضیه های تحقیق

- ۱) با مرور اجمالی بر اشعار پروین اعتصامی و علم اجمالی و کلی نسبت به شعر شاعران پیش از او ، فرض ما بر این است که فصاحت و بلاغت ویژه پروین ، گذشته از استعداد شخصی وی ، نتیجه توغل بسیار وی در سخن بزرگترین گویندگان شعر فارسی است و همین امر او را در ردیف بزرگترین شاعران کلاسیک شعر فارسی قرار می دهد .
- ۲) بسامد بالای تمثیل ، کنایه ، امثال و.. در شعر پروین نشان دهنده محیط بسته فرهنگی حاکم در روزگار شاعر است .

۵-۱- استفاده کنندگان از نتایج تحقیق

این تحقیق می تواند مورد استفاده محققان و دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی به خصوص علاقه مندان به حوزه های سبک شناسی شعر قرار گیرد .

۱-۶ - نوع تحقیق

نوع پژوهش ، بنیادی است و روش اجرای آن توصیفی - کتابخانه ای است .

۱-۷ - روش تحلیل اطلاعات

پیکره ی اصلی این پایان نامه ، درباره ی سبک شعری پروین اعتصامی تدوین شده است. در این راستا ، ابتدا نظری اجمالی به مفاهیم سبک و سبک شناسی شده است و سپس کلیاتی راجع به زندگی نامه پروین ، قریحه و ذوق شاعری او و ویژگی های دیوان اشعارش بیان شده است و سپس با ذکر نمونه هایی از اشعار و مضامین به کار رفته در سروده های وی ، به توضیح سبک بیان او از سه دیدگاه زبانی ، فکری و ادبی پرداخته شده است .

۱-۸ - پیشینه تحقیق

با مراجعه به برخی از کتابها و نشریات می توان اشارات مختصری در زمینه سبک شناسی شعر پروین اعتصامی یافت. این موارد عبارتند از :

۱- شعر بی دروغ شعر بی نقاب ، عبدالحسین زرین کوب ، چاپ سوم ، انتشارات جاویدان ، ۱۳۵۶ ، تهران . در این اثر نویسنده ضمن بیان ویژگی اشعار پروین ، به طور اجمال مناظرات پروین را مورد بررسی قرار می دهد .

۲- جاودانه پروین ، حسین نمیمی ، انتشارات کتاب فرزان ، چاپ اول ، ۱۳۶۱ ، تهران . در این کتاب تأثیر پذیری پروین از ناصر خسرو ، همچنین مضامین عرفانی موجود در اشعار پروین مورد بررسی قرار گرفته است .

۳- درباره ادبیات و نقد ادبی ، ج ۲ ، خسرو فرشید ورد ، چاپ اول ، انتشارات امیرکبیر ، ۱۳۶۳ ، تهران نویسنده در این اثر به ویژگی شعر پروین و تعهدی که پروین به مسائل اخلاقی و اجتماعی دارد اشاره می نماید . همچنین پروین را در استفاده از لغات روزانه و قدیم توانا برمی شمارد .

۴- از گوشه و کنار ادبیات فارسی ، پرویز ناتل خانلری ، چاپ اول ، انتشارات توس ، ۱۳۶۹ ، تهران . نویسنده ضمن بررسی قصاید و قطعات پروین ، قطعات او را که به شیوه مناظره سروده شده ، شیوه ای منحصر به فرد می داند .

۵- شعرفارسی از آغاز تا امروز ، پروین شکیبا ، چاپ اول ، انتشارات حیدری ، ۱۳۷۰ ، تهران . شکیبا در بخشی از کتاب خود که به پروین و اشعار او اختصاص یافته ، به ویژگی قطعات پروین و همچنین

مناظرات او پرداخته است .

۶- یادنامه پروین اعتصامی گردآوری علی دهباشی ، چاپ اول ، دنیای مادر ، ۱۳۷۰ ، تهران . این کتاب ، شامل مجموعه مقالاتی درباره نقد و بررسی سروده های پروین ، ویژگی اشعار او و برخی از مختصات فکری پروین است .

۷- دیوان پروین اعتصامی ، با مقدمه شهرام رجب زاده ، چاپ دوم ، انتشارات قدیانی ، ۱۳۷۱ ، تهران . در مقدمه این دیوان ، نویسنده اشارات مختصری به قالبهای شعری پروین و ویژگی های آن و همچنین نگاهی گذرا به سبک شعری پروین دارد .

۸- حدیث ناگفته ، هادی حائری ، چاپ اول ، انتشارات حدیث ، ۱۳۷۵ ، تهران . در این کتاب نگارنده ضمن اشاره به زندگی پروین ، در مورد سبک شعری پروین سخن گفته است . همچنین نظرات برخی از بزرگان ادب درباره ی پروین و شعرش را منعکس نموده است .

۹- قطعه و قطعه سرایی در شعرفارسی ، حسین خالقی راد ، چاپ اول ، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی ، ۱۳۷۵ ، تهران . در این کتاب ، قطعات پروین و اهمیت این قطعات به واسطه بسامد بالای تمثیل مورد بررسی قرار گرفته است .

۱۰- حکیم بانوی شعر فارسی ، رحیم چاوش اکبری ، چاپ دوم ، نشر ثالث ، ۱۳۷۵ ، تهران . در این کتاب نویسنده ، ضمن بیان شرح حال زندگی پروین ، به ویژگی اشعار پروین ، همچنین به اثر پذیری او از ناصر خسرو پرداخته است .

۱۱- سیری در شعر پروین ، اختر چرخ ادب از حسین بهزادی اندوهجردی ، نشریه ادبیات معاصر شماره ۲۳ و ۲۴ ، ۱۳۷۶ . در این مقاله نگارنده مضامین اخلاقی - اجتماعی همچون اختلاف طبقاتی ، بی عدالتی های اجتماعی ، قانون شکنی های بیشرمانه و رشوه خواری های آشکار را در دیوان بررسی نموده است

۱۲- ادبیات سیاسی ایران در عصر مشروطه ، جلد دوم ، عبدالرحیم ذاکر حسین ، چاپ اول ، نشر علم ، ۱۳۷۷ ، تهران . در بخشی از این کتاب ، تمثیلات پروین و شگرد او در بیان اعتراضات خود به مسائل و معضلات موجود در جامعه مورد بررسی قرار گرفته است .

۱۳- حضور مولانا در اشعار پروین ، حسن شهرستانی ، نشریه گلچرخ ، شماره ۱۹ ، اردیبهشت ۱۳۷۷ .
در این مقاله نویسنده به تأثیر پذیری لفظی و معنوی پروین از مولانا پرداخته است .

۱۴- بررسی شعرانوان در ادبیات معاصر ، شهربانو حسین زاده بولاقی ، چاپ اول ، انتشارات نوید شیراز ، ۱۳۷۸ . در این کتاب نویسنده نگاهی دارد به واژگان شعری پروین و تأثیراتی که پروین از شاعران سبک خراسانی گرفته است .

۱۵- یاد بعضی نفرات ، سیمین بهبهانی ، چاپ اول ، نشر البرز ، ۱۳۷۸ ، تهران . بهبهانی در بخشی از این کتاب ، ضمن بیان ویژگی اشعار پروین ، به بررسی مسمط های او پرداخته و مسمط های او را تنها شیوه تازه در شعر او می داند .

۱۶- زن ، شعر و اندیشه ، غزل تاج بخش ، چاپ اول ، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان ، ۱۳۷۸ ، تهران . در این اثر نویسنده ضمن بررسی زبان شعری پروین ، افکار و اندیشه های پروین را مورد بررسی قرار داده است .

۱۷- پروین اعتصامی شاعری از تبار روشنی ها ، احمد دانشگر ، چاپ سوم ، انتشارات حافظ نوین ، ۱۳۷۹ ، تهران . در این کتاب نویسنده به بررسی حکایات ، ضرب المثله و مناظرات پروین پرداخته است .

۱۸- ادوار شعر فارسی ، از مشروطیت تا سقوط سلطنت ، محمد رضا شفیعی کدکنی ، چاپ اول ، انتشارات سخن ، ۱۳۸۰ ، تهران . در این کتاب ، ضمن بررسی تاریخ ادبیات مشروطه ، اشاراتی به شعر پروین و ویژگی های زبانی شعر او شده است .

۱۹- ادبیات فارسی از عصر جامی تا روزگار ما ، محمد رضا شفیعی کدکنی ، چاپ دوم ، نشر نی ، ۱۳۸۲ ، تهران . در این اثر نویسنده ضمن برشمردن ویژگی اشعار پروین ، او را از مستقل ترین و با نفوذ ترین شاعران مشروطه می داند .

۲۰- نگاهی به سبک شعر و طرز گویندگی پروین ، فتح الله عباسی ، نشریه رشد آموزش زبان و ادب فارسی ، شماره ۴۷ ، ۱۳۸۳ در این مقاله ، نویسنده پس از بررسی شعر دوران مشروطه ، به اثر پذیری

پروین از ناصر خسرو و سنایی اشاراتی دارد. فتح الله عباسی، امتیاز پروین را در این می داند که توانسته تعابیر سخن سرایان پیشین را با نیازهای زمانه انطباق دهد.

۲۱- پروین اعتصامی، روح انگیز کراچی، چاپ اول، انتشارات داستان سرا، ۱۳۸۳. تهران. در این کتاب نویسنده، ضمن بیان برخی از خصوصیات اخلاقی شاعر، به بررسی درون مایه های مضامین اجتماعی، سیاسی و اخلاقی موجود در شعر پروین پرداخته است.

۲۲- راز پروین، کریم فیضی، انتشارات مطبوعات دینی، ۱۳۸۳، قم. در این کتاب تأثیر پذیری پروین از ادبیات کلاسیک، همچنین مضامین فکری و سیاسی موجود در دیوان او مورد بررسی قرار گرفته است.

۲۳- طلایه تجدد در شعر فارسی، احمد کریمی حکاک، مترجم مسعود جعفری، انتشارات مروارید، چاپ اول، ۱۳۸۴، تهران. در این اثر نویسنده با بررسی یکی از مثنویهای پروین، به تأثیر پذیری پروین از ادبیات اروپا اشاره نموده است.

۲۴- سنگ بر سینه بسی سنگین است، نظری اجمالی به زندگی و اشعار پروین، آناهیتا حسین زاده، نشریه راه مردم، ش ۱۰، س ۱۳۸۴. نویسنده در این مقاله، به تأثیر پذیری پروین از دو سبک خراسانی و عراقی اشاره نموده و همچنین به بدعت و نوآوری پروین در مسطهایش اشاره ای گذرا داشته است.

۲۵- دیوان قصاید و مثنویات و تمثیلات و مقطعات پروین چاپ هفتم، انتشارات نگاه، ۱۳۸۴، تهران. بهار در دیباجه دیوان پروین، ضمن معرفی سبک شعر پروین، ویژگی اشعارش را مورد بررسی قرار داده است.

۲۶- سیری در اندیشه های اجتماعی پروین، جواد یوسفیان، نشریه فرزانه، شماره ۳۴، دوره چهارم، س ۱۳۸۵. در این مقاله نویسنده ضمن بررسی مضامین اجتماعی و چگونگی بازتاب آن در دیوان پروین، به اثر پذیری پروین از اشعار مولانا به صورت گذرا اشاره کرده است.

۲۷- خلاصه مقالات کنگره بزرگداشت یکصدمین سال تولد پروین اعتصامی به کوشش محسن ذوالفقاری، انتشارات دانشگاه اراک، چاپ اول، ۱۳۸۵. این کتاب نیز شامل خلاصه مقالاتی است که در آن مضامین اخلاقی و تربیتی، اوضاع سیاسی و اجتماعی روزگار شاعر، سبک و اصالت سبک در شعر پروین و... مورد بررسی قرار گرفته است.

۲۸- مجموعه مقالات نکوداشت پروین اعتصامی به کوشش منوچهر اکبری ، چاپ اول ، ناشرخانه کتاب ، ۱۳۸۶، تهران . این کتاب شامل مقالاتی دربارهٔ پروین و اشعار اوست . از جمله می توان به مقاله هایی نظیر: درون مایه های شعر پروین اعتصامی از محمد محمدی پور و باورهای عرفانی، اخلاقی پروین اعتصامی از علی نجفی و... اشاره نمود .

۲۹- دیوان پروین اعتصامی ، امیرعلی آذرطلعت ، چاپ اول، انتشارات احرار ، ۱۳۸۶، تبریز . نویسنده در دیباچه این کتاب ، ضمن بیان اوضاع عصر پروین ، به صورت گذرا ، سبک شعری پروین را از دیدگاه ادبی ، زبانی و فکری مورد بررسی قرار داده است .

۳۰- معجزه پروین ، مجید قدمیاری ، نشر سخن ، ۱۳۸۷، تهران . در یکی از مقالات این کتاب ، تحت عنوان اسلوب شعر پروین ، عناصر مهم شعراو (تشخیص ، ارسال المثل ، تمثیل ، تخیل) مورد بررسی قرار گرفته است .

۳۱- اختر چرخ ادب ، محمد مهدی احمدی ، چاپ اول ، انتشارات بین الهدی ، ۱۳۸۸ ، تهران . این کتاب شامل مجموعه مقالاتی است که در آن سبک شعری پروین ، همچنین افکار و اندیشه های او مورد نقد و بررسی قرار گرفته است .

فصل دوم

مروری بر ادبیات تحقیق

(سبک شناسی : تعاریف ، اصول و روشها)

۲-۱- بررسی تعاریف سبک

« سبک در لغت تازی به معنی گداختن و ریختن زر و نقره است و سبیکه ، پاره ی نقره گداخته را گویند ، ولی ادبای قرن اخیر سبک را مجازاً به معنای (طرز خاصی از نظم یا نثر) استعمال کرده اند و تقریباً آن را در برابر (ستیل style) اروپاییان نهاده اند . ستیل در زبانهای اروپایی از لغت (ستیلوس) یونانی مأخوذ است به معنی ستون و در عرف ادب و اصطلاح ، به طرز ادایی اطلاق می شود که از لحاظ مشخصات و وجوه امتیازی که نسبت به هنرهای زیبای مشابه دارد ، مورد مطالعه قرار گیرد . « (کلیات سبک شناسی ، ص ۲۰۶)

« واژه فرنگی (style) از لغت لاتینی (stilus) مشتق شده است و آن نام ابزاری است که برای نقش کردن حروف و کلمات بر الواح مومی به کار می رفته و مترادف قلم بوده است . کسی که از این ابزار استفاده بجا و شایسته می کرد مورد تحسین واقع می شد و او را (خوش قلم) می نامیدند و هر کس از این وسیله استفاده مناسبی نمی کرد (بد قلم) لقب می گرفت . « (فرهنگ اصطلاحات ادبی ، ص ۱۴۶)

« ادبای قرن اخیر سبک را مجازاً به معنی طرز خاصی از نظم و نثر استعمال کرده اند و تقریباً آن را در برابر (استیل) اروپائیان نهاده اند . سبک در اصطلاح ادبیات ، عبارتست از روش خاص ادراک و بیان افکار به وسیله ترکیب کلمات و انتخاب الفاظ و طرز تعبیر . بنابراین سبک به معنای عام خود عبارت از تحقیق ادبی یک نوع ادراک در جهان که خصایص اصلی محول خویش (اثر منظوم یا منثور) را مشخص می سازد . « (لغت نامه دهخدا ، ج ۹ ، ص ۱۳۴۱۲)

در آثار کهن عربی ، سبک به معنای شیوه نگارش است و در واقع می توان گفت گذشتگان بیشتر به جنبه ظاهری کلام اهمیت می دادند تا به افکار و اندیشه های گوینده . چنانکه جاحظ در ((الحيوان)) چنین ابراز می دارد که آنچه اهمیت دارد گزینش و انتخاب واژگان است و معنا مهم نیست .

در کتاب الشعر و الشعراء ابن قتیبه (متوفای ۲۷۰ ق) این واژه، به معنای شیوه به کار رفته است، اما امروزه در زبان عربی، از واژه اسلوب استفاده می کنند. این واژه در زبان فارسی، به معنای مورد نظر ما، به ادوار متأخر مربوط می شود. بهار نخستین متنی را که این واژه در آن به کار رفته، کتاب مجمع الفصحای رضا قلی خان هدایت می داند. (سبک شناسی شعر از رودکی تا شاملو، ص ۱۱)

سبک روش بیان مطلب است، یعنی یک گوینده به چه شیوه ای مطالب خود را بیان نموده است. برای درک کردن این شیوه آنچه که باید مورد توجه قرار گیرد، صورت و شکل جملات، عروض و قافیه، صنایع ادبی و... گوینده است.

برخی از محققین نیز سبک را شیوه بیان در گفتار و نوشتار دانسته اند. سبک در واقع، سامان و حرکت تفکر آدمی درباره ی چیزها و پدیده هاست. سامان و حرکتی که با خواص و کیفیت چیزها مناسبت دارد و با آنها هم ساختار است. از این رو سبک داشتن، یعنی گفتن و نوشتن آنچه به خودی خود در اندیشه آدمی می گذرد. پیوند میان سبک و گفتار و نوشتار آدمی با شیوه تفکر و تجربه زندگی، چیزی است که از دوران باستان مورد توجه نویسندگان بوده است. ((سنکا)) نویسنده بزرگ رومی این گونه نقل می کند که سبک آشکارکننده سرشت و روح آدمی است و سخن مانند حرکت زندگی آدمی است. (درآمدی بر سبک و سبک شناسی در ادبیات، ص ۱۷-۹)

به غیر از این تعاریف، تعاریف دیگری نیز ارائه شده است. از قبیل سبک شیوه ای است که هر نویسنده برای بیان افکار و اندیشه های خود به کار می برد.

« سبک نه به ویژگی های شکلی منحصر می شود و نه صرفاً از چگونگی محتوا سرچشمه می گیرد، بلکه سبک هم تجلی عناصر شکلی و هم محتوایی است و هم بازتاب چگونگی ترکیب آن دو. در عین حال مشروط به شرایط بیرونی (محیط اجتماعی، تاریخی و...) و شرایط درونی (شخصیت هنرمند، قواعد درونی هنر و زبان و...) است. پس سبک چگونگی درهم تافتن و وحدت یافتن شکل و محتوا است. زیرا چنانکه دیدیم تفکیک شکل و محتوا، در اصل تجزیه ای ذهنی است و در واقعیت آثار هنری چنین تقسیم بندی هایی غیر ممکن است. » (سنت و نوآوری در شعر معاصر، ص ۱۸۲)

« به تعریف دیگر سبک یک اثر ادبی (هنری)، مجموعه رهنمودهایی است که در سازمان دهی تمامی عناصر و وحدت اجزای متشکل یک اثر، با کیفیتی نوین مؤثر است و در واقع سازنده اصلی در ساختار یک پارچه اثر هنری است. سبک، جهت دهنده و تنظیم کننده وحدت بافت و ساختار اثر

ادبی است. محور این وحدت، فرایندی است که در پرتو آن، تلفیق عناصر ناهمگونی همچون موضوع، به کلیتی با معنی نوین اعتلا یافته و به اثر هنری در می آید. سبک ناظر بر تنظیم این عناصر متفاوت است. «(درآمدی بر سبک و سبک شناسی در ادبیات، ص ۲۳)

واژه سبک در اروپا واژه ای کهن است، اما مبحث سبک شناسی سابقه ای دیرین ندارد و می توان گفت که در دو قرن اخیر به وجود آمده است. مفهوم سبک از قدیمی ترین زمانها در سرزمین یونان رایج بوده و افلاطون از نخستین کسانی است که به این مسأله پرداخته است. وی بر این عقیده بود که هر معنایی که صورتی مناسب داشته باشد، دارای سبک است. بعد از افلاطون ارسطو در کتاب فن سخنوری خود این مسأله را مطرح نمود، ولی عقیده و نظرا و مغایر عقیده استادش افلاطون است. ارسطو بر این عقیده است که هر نوشته و گفته ای چه خوب باشد و چه بد دارای سبک است. (درباره ادبیات و نقد ادبی، صص ۶۹۶-۶۹۷)

«یکی از پیشگامان ابداع سبک و مسائل آن گوته شاعر آلمانی بود. او در رساله ای با عنوان ((تقلید ساده سبک، طرز آرایه و سبک)) سه مرحله را در آفرینش یک اثر هنری تشخیص داده است: ۱- خو دادن چشم و ذهن به مواد و مصالح و ژرف شدن در آن ۲- پیش گرفتن نوعی (طرز آرایه) که هنرمند پارا از تقلید فرامی نهد و می کوشد به آنچه می پروراند، جنبه ذهنی و احساسی دهد ۳- اثر را به سبکی که مناسب و شایسته می داند و زمینه اش را فراهم آورده است، صیقل می دهد. از نظر گوته، سبک بینشی است که هنرمند از ماهیت پدیده کسب می کند و از آن برای پرداخت هنری یاری می جوید. « (سایت ادب پژوهی)

یکی از نظراتی که در فلسفه کلاسیک آلمان درج شد، نکته ای است که هگل در ((فلسفه هنر)) خود بیان نمود، او سبک را با طرز آرایه و اصالت اثر ادبی مورد بررسی قرار می داد. از نظر او سبک خلاق و پویا، سبب دوام و زندگی و ارزش یک اثر ادبی می شود. (درآمدی بر سبک و سبک شناسی در ادبیات، صص ۲۰-۱۸)

«فرمالیستهای روسی بر این عقیده اند که سبک، حاصل انحراف و خروج از هنجارهای عادی زبان است. بعدها مکتب پراگ این عقیده را ابراز داشت. ولی ظاهراً نخستین بار ((پل والری)) سبک را انحراف از نرم خوانده است و سپس دیگران این عقیده را ابراز داشته اند. نماینده انحراف از نرم در آلمان (لئو اسپیتزر) و در فرانسه (گورو) بود. اسپیتزر معتقد بود هیجانان ذهن که از رفتارهای عادی

ذهنی انحراف دارد ، طبیعتاً باید یک انحراف زبانی معادل و همسنگ در زبان عادی ما ایجاد کند . «
(کلیات سبک شناسی ، صص ۳۷-۳۸)

اینها بخشی از مهمترین تعاریف و نکاتی است که نویسندگان درباره سبک ارائه نموده اند . از مجموع این تعاریف می توان دریافت ، منشاء سبک ادبی ، ذهن و اندیشه نویسنده است و این بینش هنری و واقعیت عینی و شیوه زندگی هنرمند است که به سبک او رنگ فردی می دهد .

۲-۲- مفاهیم سبک

در سبک شناسی وقتی واژه سبک به کار می بریم ، منظور یکی از سه مفهوم زیر است :

۱- **سبک دوره** : آثاری که در یک دوره ی خاص بوجود آمده اند دارای ویژگی های مشترکی هستند که سبب تمایز آن دوره از دوره های دیگر می شود . به عنوان مثال تمام آثاری که در قرن سوم ، چهارم و پنجم نگاشته شد و کم و بیش به هم شبیه بود ، به سبک خراسانی معروف گشت .

۲- **سبک شخصی** : علاوه برمختصات فکری ، ادبی و زبانی هر دوره ، مختصات و ویژگی های دیگری در آثار یک هنرمند وجود دارد که سبب تمایز سبک او از سایر نویسندگان و هنرمندان می شود .

۳- **سبک ادبی** : درسبک ادبی از سبک مخصوصی که در آثار ادبی وجود دارد سخن می رود . بنابراین نخست باید بدانیم به کدام آثار ، آثار ادبی گفته می شود . (کلیات سبک شناسی ، صص ۹۴-۸۷)

۲-۳- عوامل سبک ساز

سبک تحت تأثیر عوامل مختلفی به وجود می آید ، این عوامل را به صورت کلی می توان به سه عامل تقسیم نمود . ۱- عامل فردی ۲- عامل اجتماعی ۳- عامل زبانی .

۱- **عوامل فردی** : که شامل هوش و استعداد ادبی فرد و همچنین خصایصی است که خاص اوست . مانند بدبینی ، طمع ، جوانمردی و غیره

۲- **عوامل اجتماعی** : هرسبکی درپیدایش خود متأثر از عوامل اجتماعی چون عوامل فرهنگی ، مذهبی ، سیاسی ، تربیتی ، اقتصادی و جزآن است